

RECENZIE

ROJKA, Ľ.: *Stvorenie vesmíru z ničoho: Quentin Smith proti Williamovi Craigovi*

Trnava, Dobrá kniha 2012. 252 strán. ISBN 978-80-7141-734-4

Ľuboš Rojka vo svojej novej monografii predstavuje pomerne komplexnú problematiku začiatku vesmíru a možnosti jeho zapríčinenia Stvoriteľom. Kniha nadväzuje na predchádzajúcu úvodnú štúdiu *Kto je Boh a či vôbec jestvuje* (2010), ktorá chce byť „sprievodcom v problematike filozofickej teológie“ (s. 16). Nová monografia je zameraná na *kalámsky* alebo časový kozmologický argument pre jestvovanie Stvoriteľa. Autor v tejto oblasti už publikoval článok „Quentin Smith a jeho obhajoba ateizmu“ (*Acta Facultatis Theologicae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*, 2010), v ktorom rozvíja niektoré prvky Smithovho „deduktívneho argumentu, že Boh nemohol stvoriť vesmír“ (porov. s. 250 – 260). Nová monografia predstavuje systematicky teóriu W. Craiga, ktorý sa dlhodobo pokúša dokázať, že teistická koncepcia stvorenia je rozumne dobre podložená.

Autor v každej z troch častí knihy vysvetľuje a obhajuje jednu z troch základných téz argumentu a zároveň pridáva kritický postoj Q. Smitha. Prvá časť je o princípe príčinnosti v zmysle, že všetko, čo začína existovať, musí mať príčinu svojej existencie. Najzaujímavejšia je v nej pravdepodobne analýza modelov príčinnosti rozpracovaných v termínoch nutných a postačujúcich podmienok, kontrafaktuálov a pravdepodobnostných modelov, kde sa ukazuje neudržateľnosť redukcionistického prístupu k tomuto princípu. Ďalej sa autor dotýka pomerne citlivej a náročnej problematiky kvantovej teórie. V závere tejto časti dospieva k tomu, že determinizmus, príčinnosť a predpovedateľnosť sú navzájom odlišené kategórie, a preto indeterminizmus neznamená nezapríčinenosť. Ani nový fenomén „kvantovej previazanosti“ nemá byť interpretovaný ako nepríčinný vzťah, ale ako nový druh príčinného vzťahu. Preto nie je dôvod, aby sme pochybovali o platnosti princípu príčinnosti, ako je definovaný v prvej téze časového argumentu.

Druhá časť knihy sumarizuje dostupnú evidenciu o tom, že vesmír mal začiatok s časom alebo v čase. Začína štandardným modelom veľkého tresku, prechádza cez inflačné, chaotické a strunové modely vzniku vesmíru, a plynule prechádza do filozofických (apriórnych a aposteriórnych) argumentov, že vesmír musel mať začiatok a vznikol z ničoho, v zmysle tradičnej materiálnej príčiny.

To, že všetko, čo začína existovať, musí mať príčinu svojej existencie, a že vesmír začal existovať, však ešte neznamená, že vesmír mal osobného Stvoriteľa, čo je predmetom tretej časti knihy. Práve v uvedennom konštatovaní vystupuje do popredia Smithov radikálny postoj, že ak vesmír vznikol s istou pravdepodobnosťou, ako to hovorí Hawking

(a Hartle) na základe vlnovej funkcie vesmíru, potom vesmír nemohol byť stvorený Bohom. Podľa knihy však nie je rozhodujúci ten-ktorý prvok navrhovanej teórie, ale to, ktorá hypotéza ako celok podáva lepšie vysvetlenie vzniku vesmíru: či tradičné teistické vysvetlenie pomocou osobného Stvoriteľa alebo Smithom navrhované vysvetlenie pomocou nutného nulového bodu a vlnovej funkcie. Záver autora je, že Smithova hypotéza nemá ani zďaleka takú vysvetľujúcu silu, ako má teistické vysvetlenie. Craigov argument pre existenciu Stvoriteľa dáva zmysel a rozumne podporuje jeho záver, a jeho celkové vysvetlenie stvorenia vesmíru má prednosť pre Smithovým.

Pre slovenského čitateľa novej monografie je obohacujúce hlavne objasnenie najnovších teórií súvisiacich s princípom príčinnosti, vznikom vesmíru a s pojmom Boha. Napríklad použitie modálnej logiky možných svetov pri vysvetľovaní stvorenia a vzniku vesmíru (aj keď nie je centrálnym prvkom monografie) je u nás zatiaľ pomerne zriedkavé.

PhDr. Oľga Gavendová, PhD.

POTOČÁROVÁ, M.: *Pedagogický výskum v Oceánii: Na Šalamúnových ostrovoch.*

Bratislava, Vydavateľstvo Univerzity Komenského v Bratislave 2012. 101 strán. ISBN 978-80-223-3123-4

Rozsahom pomerne útla, ale obsahovo veľmi bohatá a zaujímavá publikácia profesorky Márie Potočárovej, slovenskej pedagogičky pôsobiacej na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, predstavuje v našich slovenských pomeroch ojedinelú *Pedagogickú čítanku* (doslovne by sme mohli povedať, že ide o učebný text, ktorý rozširuje pohľad na komparatívnu multikultúrnu výchovu, rodinnú pedagogiku a terénny pedagogický výskum), prinášajúcu celý rad informácií nielen pre študentov pedagogiky, ale pre každého slovenského čitateľa, pokiaľ mu nie sú otázky výchovy a vzdelávania ľahostajné, ba chce sa dozvedieť niečo viac aj o tom, ako vyzerá situácia v tejto oblasti až na „druhom“ konci sveta, na vzdialených Šalamúnových ostrovoch, geograficky patriacich k ostrovom Melanézie v Tichom oceáne. Môže si tak urobiť obraz o tom, v akých rozdielnych „svetoch“ žijeme, ale tiež o tom, aký má význam výchova, rodinné prostredie a vzdelávanie vôbec, teda nezávisle od toho, aké geografické, politické, kultúrne a sociálne pomery sú pre tú-ktorú časť sveta charakteristické, no zároveň pritom pochopiť, aké sú tieto pomery pre úspešnú realizáciu výchovy a vzdelávania dôležité. Táto komparácia je o to relevantnejšia, že v dnešnom globalizujúcom sa a multikultúrnem svete nás učí vzájomnému porozumeniu a úcte, a to napriek odlišnosti a inakosti, ktoré musí-

me citlivo rešpektovať a prijať, čoho predpokladom je aj znalosť obsahu univerzálnych sociálnych limitov (noriem).

Čitateľ má tak možnosť dozvedieť sa o aktuálnej situácii v oblasti rôznorodých vzdelávacích aktivít pre mládež, ale aj pre širší okruh obyvateľov žijúcich na Šalamúnových ostrovoch, o fungovaní školského systému, o základnej úrovni a zmysle formálneho i neformálneho vzdelávania, jeho riadenia a financovania, ba dokonca aj o akejsi vízii do budúcnosti.

V úvode publikácie autorka letmo nielen oboznamuje čitateľa so svojimi túžbami z obdobia detstva a dospievania, kedy sa chcela stať zdravotnou sestrou a pracovať na nejakej misionárskej stanici v Afrike, ale aj zasvätené uvádza do realizácie svojho konkrétneho *melanézskeho sna*, ktorý sa zrealizoval počas jej trojmesačného pobytu na Šalamúnových ostrovoch, presnejšie na ostrove Gaudalcanal v misijnom stredisku, saleziánskej strednej škole DBTI - Henderson (DBTI - Don Bosco Technical Institute), ktorá sídli blízko hlavného mesta Honiara. Už toto autorkino osobné vyznanie naznačuje, že jej pobyt, v rámci ktorého realizovala aj svoj sociálno-pedagogický odborný výskum, prežívala ako veľký dar, ako možnosť, ktorú prijala s láskou a zodpovednosťou, teda ako pobyt, ktorý ju veľmi hlboko zasiahol a oslovil. Takéto prežívanie pobytu jej dovolilo akosi hlbšie porozumieť životu domorodého obyvateľstva (najmä však mladých ľudí), spoznať ich zvyky, tradície, hodnotové a postojevé orientácie, spôsob obživy a komunikácie, ba i jazyk pidgin (ktorý je akousi upravenou podobou angličtiny).

Prvá časť recenzovanej knižky je venovaná opisaniu jasne formulovaného cieľa výskumu, ktorý bol súčasťou medzinárodného výskumného projektu RPR (Reaction Pattern Research), zameraného na výskum vzorcov reakcií a správania. Autorka objasňuje históriu vzniku tohto projektu (zmieňuje sa o medzinárodných kooperujúcich partneroch), poukazuje na výskumno-metodologickú stránku, komparáciu výsledkov z rôznych krajín za účelom odhaliť „*spoločný základ obsahu univerzálne vymedzeného sociálneho limitu*“, a to aj napriek rôznym sociálnym, ekonomickým, antropologickým a kultúrno-hodnotovým osobitostiam a podmienkam. Spolu so skúmaním sociálnych limitov (sociálnych noriem, pravidiel súžitia, formálnych i neformálnych, teda na úrovni spoločenských zákonov alebo v oblasti interpersonálnych vzťahov) bol centrom pozornosti výskumu aj vplyv rodinnej výchovy, ktorej kvalita sa prejavuje v rovine vzorov a príkladov, ktoré rodičia poskytujú. V úzkom prepojení s uvedeným potom možno ponímať aj postoje k limitom a vzorce správania u adolescentnej mládeže, pričom autorka mapuje tento výskum z pedagogického hľadiska. Približuje tak čitateľom viaceré výsledky skúmania v kognitívnej i emocionálnej rovine, ktoré u adolescentnej mládeže získala pomocou mnohých testovacích metód, predovšetkým dotazníkových, o ktorých sa podrobne zmieňuje, podobne ako o zložení (vekovom a rodovom) výskumných vzoriek mládeže.

Aby autorka čo najadekvátnejšie priblížila spôsob, akým musela pracovať a získať potrebný „materiál“ v teréne, živo opisuje aj miesta svojho pobytu, klimatické podmienky, v ktorých pracovala, ale veľmi pútavo, priam cestopisne približuje čitateľovi históriu osídlenia ostrovov Melanézie, postupné miešanie pôvodných obyvateľov s inými (vrátane Európanov a Američanov), ako aj súčasné pôsobenie rehoľnej spoločnosti saleziánov, dobrovoľníkov a katechétovej (vrátane slovenského saleziána Petra Kuchára) a mnoho ďalších zaujímavých faktov.

Najpodstatnejšou súčasťou týchto opisov je predstavenie celej štruktúry vzdelávacieho systému, oboznámenie so situáciou v oblasti školskej dochádzky, rozdielmi vo výchove a vzdelávaní chlapcov a dievčat, obmedzeniami spôsobenými nedostatkom kvalifikovaných učiteľov, problémami v administratíve a riadení škôl a mnohými inými. Do tejto mozaiky autorka začlenila aj širšie kultúrne a sociálne vplyvy a čitateľ má možnosť dozvedieť sa, že základ pre rešpektovanie skúmaných sociálnych limitov stojí na „tradičnom šalamúnskom politickom systéme“, ktorý je organizovaný okolo kmeňa, klanu, rodu a rodiny. Veľmi zaujímavou, aj keď pochopiteľne iba stručnou formou, autorka priblížila tiež ďalšie fungujúce sociálne a politické hnutia, ktoré sú na tradičný sociálny systém úzko prepojené. Výsledky výskumu autorka hutným spôsobom interpretuje zo svojho odborného pedagogického hľadiska, ilustruje ich aj v podobe prehľadných tabuliek, čím prispieva k potrebnej orientácii čitateľa.

Záverečná, druhá časť publikácie ešte dopĺňa niektoré zhrňujúce informácie o rodine a škole v Oceánii, ponúka komplexný pohľad terénneho výskumu, ktorý je obohatený o autorkin „zúčastnený“ prístup, ktorý jej bol vlastný počas celého výskumu, sprevádzaný jej angažovaným prežívaním a empatiou, ale aj potrebným nadhľadom odborníčky, ktorej výchova a vzdelávanie (nielen na Slovensku) leží hlboko na srdci. A v Melanézii profesorka Potočárová kúsok svojho srdca tiež s láskou „zabudla“.

Publikácia je napísaná živým a súčasne odborným jazykom, doplnená niekoľkými fotografiami z pobytu a čitateľom ju možno len vrelo odporučiť.

prof. PhDr. Zlatica Plašienková, PhD.

HALÍK, T.: *Chci, abys byl*

Praha, Nakladatelství lidové noviny 2012. 263 strán. ISBN 978-80-7422-177-4

Ako sa už za posledných desať rokov stalo zvykom, v tomto jesennom čase, aj tento rok vychádza v Nakladatelství lidové noviny ďalšia z kníh známeho českého profesora a kňaza Tomáša Halíka, ktorej český názov je *Chci, abys byl*, s podtitulom *Křesťanství po náboženství*. Obľúbený autor si pre svoje knihy získal široké publikum pravidelných čitateľov a jeho popularita rastie nielen doma a v blízkom zahraničí (Slovensko, Poľsko), ale i vo svete, k čomu nemalou mierou prispievajú aj viaceré ocenenia, ktoré mu boli za jeho tvorbu udelené.

Prvé slovo

Recenziu jeho najnovšej práce *Chci, abys byl* začneme netradične „pripomenutím“ si záverečnej časti prológu k českému vydaniu knihy *Vzdáleným nablízku*, kde svojich pravidelných čitateľov a kritikov upozorňuje na fakt, že táto kniha je určená predovšetkým zahraničnému čitateľovi, ktorý ešte nie je oboznámený s jeho doterajším dielom, a preto ich prosí o pochopenie pri čítaní, ktoré v nich môže vyvolávať pocit dobre známeho. Podobné upozornenie či skôr priznanie v úvode (*Slovo autora k českému čtenáři*) jeho najnovšej knihy by bolo nielenže veľmi žiaduce, ale pre obsah samotnej knihy aj výstižné, pretože pravidelnému čitateľovi Halíkových prác sa pri jej čítaní neraz zdá, akoby listoval v stránkach jeho prechádzajúcich diel. Zatiaľ čo „nový“ čitateľ dychtivo odhaľuje zákutia autorovho myšlienkového sveta, „starý“ prechádza vychodenými chodníkmi a pomaly sa začína „nudiť“. Ide však o dlhodobý problém, ktorý sprevádza vydávanie Halíkových kníh, a ktorý, žiaľ, s každou ďalšou publikáciou rastie a jeho knihy nadobúdajú podobu obávaného repetitória. Ostáva len dúfať, že tento kolobeh *návratu toho istého* nebude v prípade Halíka *večný*.

Druhé slovo

Nebudme však netrpezliví a počkajme, kým po *prvom* slove kritiky zaznie z našich úst i *druhé* slovo nádeje a pochopenia, nenechajme príbeh tejto knihy nedopovedaný.

Už tradične z bohato rozvetvenej koruny Halíkových myšlienok zmieniame aspoň niektoré, ktoré priamo súvisia s hlavnou témou celej knihy. Po knihách o viere a nádeji napísal autor tentoraz knihu o poslednej (či prvej) z Božských cností, o láske, čo možno v určitom slova zmysle chápať ako (myšlienkové) vyvrcholenie zamyslení nad záverečným odkazom Pavlovho hymnu na lásku z listu Korintanom (1 Kor 13, 13).

Ideovo opätovne vychádza autor zo situácie „západného“ človeka po „smrti Boha“ a hľadá v nej priestor pre re-interpretáciu a re-aktualizáciu tých aspektov kresťanskej lásky, ktoré sú v sekulárnom chápaní v úzadí, alebo dokonca úplne absentujú. Sem patrí predovšetkým *láska k Bohu a láska k nepriateľom*, ktoré obe úzko súvisia so *vzťahom človeka*

*k sebe samému a k svetu. V Ježišovom hlavnom „dvojpríkázaní“: „Milovať budeš Pána, svojho Boha, z celého svojho srdca, z celej svojej duše, zo všetkých svojich síl a z celej svojej mysle a svojho blížneho ako seba samého“ (Lk 10, 27), ktoré je kvintesenciou kresťanskej lásky, sa všetky tieto aspekty spájajú do jediného prikázania lásky. V ňom sa zrkadlí Božia transcendencia i imanencia zároveň, jeho „vzdialenosť“ i „blízkosť“, ktorá prenikajúc z najintímnejšej hĺbky ľudského srdca až k *tvári druhého* prelamuje bludný kruh narcizmu – sebastrednosti a „sebalásky“, ktorá je skutočným protikladom a karikatúrou pravej nepodmienej lásky. Človek Boha nemôže poznať v noetickom slova zmysle, no môže mu dôverovať, môže v neho dúfať a môže ho milovať. To teda, či Boh existuje alebo nie, síce nemôžeme *vedieť*, no môžeme aspoň vedieť to, či *chceme, aby bol*, alebo *chceme, aby nebol*. Na túto existenciálnu otázku ľudskej túžby musí každý človek svojím životom odpovedať sám.*

Na záver môžeme len vyjadriť pranie a odporúčenie, aby obe naše slová neostali len *prvým* slovom recenzenta, s ktorým sa čitateľ uspokojí, ale aby obecnosť nechala prehovoriť samotného autora knihy, pretože aj „starý“ pozorný čitateľ má vždy čomu načúvať.

Michal Bizoň